

Wyrok z dnia 14 lipca 2005 r.

II UK 304/04

Prawo do emerytury lub renty nie ulega zawieszeniu lub zmniejszeniu na podstawie art. 104 ust. 5 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.) tylko wówczas, gdy ubezpieczony osiąga przychód w postaci honorariów z tytułu działalności twórczej w rozumieniu art. 8 ust. 7 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.).

Przewodniczący SSN Maria Tyszel, Sędziowie SN: Beata Gudowska, Andrzej Wasilewski (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 14 lipca 2005 r. sprawy z wniosku Rajmundy P. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w G. o zwrot nienależnie pobranego świadczenia, na skutek kasacji wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 9 września 2004 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok oraz poprzedzający go wyrok Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z siedzibą w Gdyni z dnia 23 czerwca 2003 r. [...] i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z siedzibą w Gdyni wyrokiem z dnia 23 czerwca 2003 r. [...], w wyniku odwołania ubezpieczonej Rajmundy P. od trzech decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w G. orzekających obowiązek zwrotu nienależnie pobranego świadczenia rentowego, a mianowicie: (1) decyzji z dnia 5 sierpnia 2002 r. dotyczącej zwrotu kwoty 4.630,70 zł tytułem nienależnie pobranego świadczenia rentowego w roku 2000, (2) decyzji z dnia 2 sierpnia 2002 r. dotyczącej zwrotu kwoty 5.648,88 zł tytułem nienależnie po-

branego świadczenia rentowego w roku 2001 oraz (3) decyzji z dnia 27 listopada 2002 r. dotyczącej zwrotu kwoty 3.902,48 zł tytułem nienależnie pobranego świadczenia rentowego w roku 1999, zmienił zaskarżone decyzje i ustalił brak obowiązku zwrotu nienależnie pobranych świadczeń w latach 1999, 2000 i 2001 przez ubezpieczoną oraz zasądził na jej rzecz od organu rentowego zwrot kosztów procesu.

W wyniku apelacji organu rentowego od powyższego wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z siedzibą w Gdyni z dnia 23 czerwca 2003 r., Sąd Apelacyjny w Gdańsku wyrokiem z dnia 9 września 2004 r. [...] zmienił zaskarżony wyrok i oddalił odwołanie ubezpieczonej. W uzasadnieniu powyższego wyroku Sąd Apelacyjny stwierdził, że istotnym zagadnieniem prawnym występującym w niniejszej sprawie jest kwestia znaczenia pojęcia twórcy, które występuje w przepisach (a) ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2000 r. Nr 80, poz. 904 ze zm.), (b) ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.) oraz (c) ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.), przy czym: „poza sporem jest, że znaczenie słowa twórca w rozumieniu przepisów emerytalno-rentowych ma nieco węższe znaczenie. Zgodnie z art. 8 ust. 7 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, za twórcę uważa się osobę, która tworzy dzieła w zakresie architektury, architektury wnętrz, architektury krajobrazu, urbanistyki, literatury pięknej, sztuk plastycznych, muzyki, fotografii, twórczości audiowizualnej, choreografii i lutnictwa artystycznego oraz sztuki ludowej, będące przedmiotem prawa autorskiego. Z ustępu 9 przywołanego artykułu wynika, że uznanie działalności za twórczą lub artystyczną i ustalenie daty jej rozpoczęcia następuje w formie decyzji Komisji do Spraw Zaopatrzenia Emerytalnego Twórców, działającej przy ministrze właściwym do spraw kultury. Takiej decyzji wnioskodawczyni nie posiadała. W tym kontekście nie można twierdzić zatem, że wnioskodawczyni jako samodzielny pracownik naukowo-dydaktyczny Uniwersytetu G. zajmujący się opracowywaniem cudzych utworów literackich jest twórcą w znaczeniu przepisów ubezpieczeniowych. W/w bowiem przepis art. 8 ust. 7 ustawy o SUS takich jak Rajmunda P. osób nie zalicza do twórców, a co za tym idzie nie można przyjąć, iż otrzymywała honoraria z tytułu działalności twórczej w myśl art. 104 ust. 5 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. (...)

gdyby ustawodawca nie chciał wprowadzić pewnych ograniczeń i związanych z tym

rozwiązań prawnych pojęcie twórcy odniósłby bezpośrednio do praw autorskich. Skoro zaś tak nie uczynił, to uzasadnione jest stanowisko, że pojęcie twórcy i artysty zostały określone w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych, które jest *lex generalis* w stosunku do ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Przepisy tych ustaw zatem należy analizować łącznie i również w kontekście innych norm prawa ustanowionych na gruncie przepisów ubezpieczeniowych. Zgodnie z art. 104 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych prawo do emerytury lub renty ulega zawieszeniu lub świadczenia te ulegają zmniejszeniu na zasadach określonych w ust. 3-8 oraz w art. 105, w razie osiągnięcia przychodu z tytułu działalności podlegającej obowiązkowi ubezpieczenia społecznego, o której mowa w ust. 2 oraz z tytułu służby wymienionej w art. 6 ust. 1 pkt 4 i 6. Skoro zatem wnioskodawczyni Rajmunda P. nie prowadząc działalności twórczej w rozumieniu przepisów ubezpieczeniowych i pobierając rentę z tytułu całkowitej niezdolności do pracy w latach 1999, 2000 i 2001 osiągnęła przychody w kwotach przekraczających 70% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia za kwartał kalendarzowy ostatnio ogłoszonego przez Prezesa GUS nie więcej niż 130% tej kwoty, to zasadnie skarżący wskazał, iż świadczenia jej przysługujące ulegają zmniejszeniu o kwotę tego przekroczenia nie większą jednak niż kwota maksymalnego zmniejszenia. Wobec tego ZUS w sposób zgodny z przepisami nakazał zwrot nadpłaconych kwot z tytułu renty za wskazane okresy. Stanowiska tego nie może zmienić fakt, iż część wynagrodzenia wnioskodawczyni była określona przez pracodawcę jako honorarium (wynagrodzenie objęte prawem autorskim), ale było to wyłącznie dla celów podatkowych. Taki - jedynie umowny podział pozwalał na podwyższenie kosztów uzyskania przychodu, a więc zmniejszenia zaliczki na podatek. Wyodrębnienie to jednak nie miało wpływu na naliczenie składek na ubezpieczenie społeczne, które następowało od całości wynagrodzenia.”

W kasacji od powyższego wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 9 września 2004 r. pełnomocnik ubezpieczonej zarzucił: po pierwsze - naruszenie art. 104 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz art. 8 ust. 7 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych „poprzez ich błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, a w szczególności błędne przyjęcie, że termin honorarium z tytułu działalności twórczej użyty w art. 104 ust. 5 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych nie obejmuje swoim zakresem wynagrodzenia z tytułu działalności twórczej uzyskiwanego przez mianowanych nauczy-

cieli akademickich w ramach stosunku pracy łączącego ich ze szkołą wyższą.”; ponadto, w uzasadnieniu kasacji pełnomocnik skarżącej w tym kontekście dodatkowo zarzucił, że: „Sąd Apelacyjny całkowicie pomija kluczowe w sprawie argumenty: (1) art. 104 ust. 5 ustawy o emeryturach i rentach posługuje się terminem działalność twórcza, (2) termin działalność twórcza zdefiniowany został w art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, (3) zgodnie z art. 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych definicje legalne zawarte w tej ustawie stosowane być mogą jedynie w zakresie spraw objętych jej regulacją, (4) miejsce art. 8 ust. 7 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w systematyce tej ustawy jednoznacznie wskazuje na to, że przepis ten dotyczy wyłącznie zasad podlegania ubezpieczeniu społecznemu. Art. 8 ust. 7 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (...) nie może znaleźć zastosowania przy wykładni pojęcia działalność twórcza, gdyż niezależnie od różnic językowych obu terminów: - art. 2 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych wskazuje wyraźnie na to, że zakres tej ustawy nie obejmuje zagadnień dotyczących przyznawania, zawieszania i zmniejszania świadczeń emerytalnych i rentowych, a art. 2 ust. 2 tej ustawy stanowi wprost, że rodzaje świadczeń z ubezpieczeń społecznych, warunki nabywania prawa do nich oraz zasady i tryb ich przyznawania określają odrębne przepisy.”; po drugie - naruszenie art. 7 i art. 9 k.p.a. w związku z art. 124 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, polegające „na błędnym poinformowaniu ubezpieczonej przez organ rentowy, że pobieranie przez nią wynagrodzenia z tytułu umowy o pracę nie wpływa w ogóle na prawo do renty oraz wysokość świadczenia rentowego, to jest takie naruszenie przepisu postępowania - art. 233 § 1 k.p.c., które miało istotny wpływ na wynik sprawy”, albowiem „pracownicy ZUS-u Inspektora w G. udzielili ubezpieczonej dwukrotnie w kwietniu 1999 r. i lipcu 2000 r. ustnie błędnej informacji, że pobieranie przez panią Rajmundę P. wynagrodzenia z tytułu umowy o pracę nie wpływa w ogóle na prawo do renty oraz wysokość świadczenia rentowego.”

Równocześnie, jako na okoliczność uzasadniającą przyjęcie kasacji do rozpoznania pełnomocnik ubezpieczonej wskazał na potrzebę odpowiedzi na następujące pytanie: „czy termin honorarium z tytułu działalności twórczej’ użyty w art. 104 ust. 5 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych obejmuje swoim zakresem wynagrodzenie z tytułu działalności twórczej uzyskiwane przez mianowanych nauczycieli akademickich w ramach stosunku pracy łączącego ich ze szkołą wyższą.” W konsekwencji, w kasacji sformułowany został wniosek o uchylenie

zaskarżonego wyroku i oddalenie apelacji organu rentowego, względnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w Gdańsku do ponownego rozpoznania oraz o zasądzenie na rzecz ubezpieczonej od organu rentowego kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do dyspozycji art. 3 ustawy z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98), która weszła w życie z dniem 6 lutego 2005 r. (art. 6 tej ustawy), do złożenia i rozpoznania kasacji od orzeczenia wydanego przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, a także do odmowy przyjęcia kasacji do rozpoznania, stosuje się przepisy dotychczasowe.

Zgodnie z art. 104 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, prawo do emerytury lub renty ulega zawieszeniu lub świadczenia te ulegają zmniejszeniu (stosownie do zasad określonych w przepisach tej ustawy) w razie osiągnięcia przez ubezpieczonego przychodu z tytułu działalności podlegającej obowiązkowi ubezpieczenia społecznego, z tym jednak zastrzeżeniem, że regulacji tej „nie stosuje się do honorariów z tytułu działalności twórczej lub artystycznej” (art. 104 ust. 5 tej ustawy).

Z kolei, zgodnie z dyspozycją art. 8 ust. 7 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, który na gruncie polskiego porządku prawnego obejmuje ubezpieczenia emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe (art. 1 tej ustawy) i jest podstawowym aktem prawnym (*lex generalis*) określającym między innymi także obowiązujące w prawie polskim „zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym” (rozdział 2: art. 8 - art. 14 tej ustawy), „za twórcę uważa się osobę, która tworzy dzieła w zakresie architektury, architektury wnętrz, architektury krajobrazu, urbanistyki, literatury pięknej, sztuk plastycznych, muzyki, fotografii, twórczości audiowizualnej, choreografii i lutowania artystycznego oraz sztuki ludowej, będące przedmiotem prawa autorskiego.” Co więcej, art. 8 ust. 9 tej ustawy stanowi ponadto, że w konkretnym wypadku „uznanie działalności za twórczą i ustalenie daty jej rozpoczęcia następuje w formie decyzji Komisji do Spraw Zaopatrzenia Emerytalnego Twórców, działającej przy ministrze właściwym do spraw kultury.”

Przyjęta w art. 1 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych definicja „utworu” („przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia”) nakazuje poszukiwać cech indywidualizujących (wyróżniających) określony utwór (dzieło) w stosunku do innych utworów (dzieł) w przedmiotowych znamionach rezultatu jakiejś działalności twórczej (art. 1 ust. 2 tej ustawy) i stąd wyprowadza prawa autorskie twórcy dzieła (art. 1 ust. 3 i ust. 4 tej ustawy). Natomiast obowiązująca na podstawie art. 8 ust. 7 ustawy o systemie prawa ubezpieczeń społecznych definicja legalna pojęcia „twórcy”, mająca na celu wskazanie, które spośród osób fizycznych prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą mogą być zaliczone do kręgu „twórców” (art. 8 ust. 6 pkt 2 tej ustawy), nakazuje wprowadzić poszukiwać podmiotowych cech indywidualizujących te osoby poprzez ustalenie, czy są one twórcami utworów (dzieł) będących przedmiotem prawa autorskiego w rozumieniu art. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, jednakże w zakresie węższym aniżeli wynika to z art. 1 ust. 1 i ust. 2 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, albowiem wyłącznie „w zakresie architektury, architektury wnętrz, architektury krajobrazu, urbanistyki, literatury pięknej, sztuk plastycznych, muzyki, fotografii, twórczości audiowizualnej, choreografii i lutnictwa artystycznego oraz sztuki ludowej.” Oznacza to, że właśnie z tej przyczyny art. 8 ust. 7 ustawy o systemie prawa ubezpieczeń społecznych stanowi na gruncie prawa polskiego *lex specialis* względem regulacji prawnej zawartej w art. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. W konsekwencji, prawo do emerytury lub renty nie ulega zawieszeniu lub świadczenia te nie ulegają zmniejszeniu - stosownie do zasad określonych w art. 104 ust. 5 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych - jeżeli ubezpieczony osiąga przychód w postaci honorariów z tytułu działalności twórczej w rozumieniu art. 8 ust. 7 ustawy o systemie prawa ubezpieczeń społecznych.

W rozpoznawanej sprawie jest poza sporem, że ubezpieczona, która od dnia 1 marca 1999 r. pobierała rentę stałą z tytułu całkowitej niezdolności do pracy, pozostawała równocześnie w stosunku pracy z Uniwersytetem G. jako samodzielny pracownik naukowo-dydaktyczny i osiągała z tego tytułu przychody w postaci wynagrodzenie za pracę. Zważywszy zatem na okoliczność, że ubezpieczona wykonując obowiązki pracownicze pracownika naukowo-dydaktycznego szkoły wyższej, który opracowuje (analizuje lub interpretuje) cudze utwory literackie w ramach prowadzo-

nych zajęć dydaktycznych (wykładów, ćwiczeń lub seminariów) dla studentów, nie mogła być uważana „za twórcę” w rozumieniu art. 8 ust. 7 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, albowiem w tym wypadku nie wchodziło w grę tworzenie przez nią będącego przedmiotem prawa autorskiego dzieła „w zakresie architektury, architektury wnętrz, architektury krajobrazu, urbanistyki, literatury pięknej, sztuk plastycznych, muzyki, fotografiki, twórczości audiowizualnej, choreografii i lutnictwa artystycznego oraz sztuki ludowej” oraz na okoliczność, że działalność ubezpieczonej nie mogła być również uznana (i nie została uznana) za działalność twórczą w formie decyzji Komisji do Spraw Zaopatrzenia Emerytalnego Twórców, działającej przy ministrze właściwym do spraw kultury (art. 8 ust. 9 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych), trafnie Sąd Apelacyjny w Gdańsku w zaskarżonym wyroku stwierdził, iż w rozpoznawanej sprawie organ rentowy prawidłowo zastosował wobec ubezpieczonej art. 104 ust. 1 w związku z art. 104 ust. 8 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, wydając na podstawie tych przepisów zaskarżone decyzje zobowiązujące ją do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń rentowych w latach 1999, 2000 i 2001.

Jednakże, przy rozpoznawaniu niniejszej sprawy należało mieć na uwadze także i to, że: po pierwsze - ubezpieczona we wniesionym do Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z siedzibą w Gdyni odwołaniu od trzech decyzji organu rentowego zobowiązujących ją do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń rentowych w latach 1999, 2000 i 2001 zarzuciła również, iż „pracownicy ZUS-u udzielili mi błędnej informacji, że pobierane przeze mnie wynagrodzenie z tytułu umowy o pracę nie wpływa w ogóle na prawo do renty oraz wysokość świadczenia rentowego. Mimo, że od roku 1999 składam do ZUS-u corocznie zaświadczenia o wysokości przychodów nikt nie pouczył mnie również, że osiągam zbyt wysokie z punktu widzenia przepisów emerytalno-rentowych wynagrodzenie i może pociągać to za sobą ujemne dla mnie skutki”; po drugie - Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z siedzibą w Gdyni, który wyrokiem z dnia 23 czerwca 2003 r. zmienił zaskarżone przez ubezpieczoną decyzje i ustalił brak obowiązku ubezpieczonej do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń rentowych w latach 1999, 2000 i 2001, nie rozpoznał powyższego zarzutu ubezpieczonej dotyczącego udzielenia jej przez pracowników organu rentowego nieprawidłowej informacji; po trzecie - w konsekwencji, zarzut dotyczący udzielenia ubezpieczonej nieprawidłowej informacji przez pracowników organu rentowego nie był również przedmiotem rozpo-

znania w postępowaniu przed Sądem Apelacyjnym w Gdańsku, przeprowadzonego w wyniku apelacji wniesionej przez organ rentowy, natomiast pełnomocnik ubezpieczonej w kasacji zarzucił „także nieuwzględnienie przy ocenie zebranego w sprawie materiału dowodowego faktu naruszenia przez organ rentowy art. 7 i 9 k.p.a. w związku z art. 124 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych polegającego na błędnym poinformowaniu ubezpieczonej przez organ rentowy, że pobierane przez nią wynagrodzenie z tytułu umowy o pracę nie wpływa w ogóle na prawo do renty oraz wysokość świadczenia rentowego, to jest naruszenie przepisu postępowania - art. 233 § 1 k.p.c., które miało istotny wpływ na wynik sprawy”, wskazując dodatkowo w uzasadnieniu kasacji, iż „jak wykazało postępowanie przed Sądem Okręgowym pracownicy ZUS-u Inspektorat w G. udzielili ubezpieczonej dwukrotnie w kwietniu 1999 r. i lipcu 2000 r. ustnie błędnej informacji, że pobierane przez Panią Rajmundę P. wynagrodzenie z tytułu umowy o pracę nie wpływa w ogóle na prawo do renty oraz wysokość świadczenia rentowego.” Z tej przyczyny, konieczne okazało się więc uchylenie zaskarżonego wyroku oraz poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z siedzibą w Gdyni z dnia 23 czerwca 2003 r. i przekazanie sprawy temu Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania wyłącznie w zakresie, w jakim w uprzednio przeprowadzonym postępowaniu w niniejszej sprawie nie został rozpoznany sformułowany w odwołaniu ubezpieczonej zarzut, że „pracownicy ZUS-u udzielili mi błędnej informacji, że pobierane przeze mnie wynagrodzenie z tytułu umowy o pracę nie wpływa w ogóle na prawo do renty oraz wysokość świadczenia rentowego.”

Biorąc powyższe pod uwagę, Sąd Najwyższy na podstawie art. 393¹³ § 1 k.p.c. w związku z art. 3 ustawy z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98) orzekł jak w sentencji.

=====